

Ztracená ovce (Mt 18,12–14; Lk 15,4–7)*

Ladislav Tichý

K nejznámějším textům z novozákonních evangelií patří bezpochyby Ježíšova podobenství. Mezi badateli ovšem zdaleka neexistuje jednotný názor, které texty je třeba mezi ně počítat.¹ Ale snad žádný z nich nezapomíná mezi ně zařadit podobenství, které se nejčastěji nazývá „o ztracené ovci“.² To se nachází v Novém zákoně dvakrát, a to v Mt 18,12–14 a Lk 15,4–7.³ Nepochybně paralelní a srovnatelný text je také v apokryfním koptském evangeliu podle Tomáše (TmEv), a to v logiu 107. V tomto příspěvku se budeme věnovat interpretaci tohoto podobenství a snažit se odhalit jeho poselství. Ačkoliv je při interpretaci nějakého textu zcela logické a normální věnovat se nejprve synchronnímu pohledu a teprve potom si klást otázky, které se dotýkají diachronie textu, jeví se v našem případě vzhledem k dochovaným podobám textu naopak jako oprávněné zaměřit nejprve pozornost na proměny textu v průběhu času ve snaze dospět k jeho aspoň pravděpodobné nejranější podobě. K tomu je samozřejmě třeba vyjít z dochované podoby každého textu v jeho kon-

* Tento příspěvek byl vypracován v rámci projektu „Ztracená ovce“ v SIVV na CMTF UP v Olomouci (č. CMTF 2010_012).

¹ Např. novější publikace *Kompendium der Gleichnisse Jesu*, ed. R. Zimmermann, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2007, rozlišuje 104 Ježíšova podobenství. Tradiční pohled, který se mj. soustřeďuje jen na synoptická evangelia, zůstává u počtu podstatně menšího. Např. „klasická“ příručka J. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, 7. vyd., Leipzig: St. Benno, 1972 (= Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1965) probírá 40 Ježíšových podobenství. Novější monografie A. J. HULTGREN, *The Parables of Jesus: A Commentary*, Grand Rapids: W. B. Eerdmans, 2000, jich rozebírá 38. Zcela nová monografie K. R. SNODGRASS, *Stories with Intent: A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus*, Grand Rapids: W. B. Eerdmans, 2008, jich podle své klasifikace rozlišuje 44 (viz tamtéž, s. 576n).

² Např. všichni autoři uvedení v předcházející poznámce probírají podobenství „o ztracené ovci“.

³ J. LAMBRECHT, *Out of the Treasure: The Parables in the Gospel of Matthew*, Louvain: Peeters, 1998, s. 37, říká, že „Christians are better acquainted with the version from Luke's fifteenth chapter.“ To bude asi pravda, ale např. *Slovník spisovného jazyka českého*, ed. kolektiv, 2. sv., Praha: Academia, 1971, s. 464 (s. v. „ovce“), zaznamenává spojení „chodit jako bludná, ztracená o.“ s významem „být roztržitý, bezradný, nevědět kudy kam“ a u spojení „zbloudilá o.“ připojuje význam „bludař; hříšník“. To by ukazovalo také na vliv perikopy Matoušova evangelia, i když Lukášův text měl zřejmě velký vliv, protože se úryvek Lk 15,1–10 pravidelně četl po celá staletí o 3. neděli po Sv. Duchu.

textu. A na základě srovnání těchto textů je možné uvažovat o časových dimenzích podobenství o ztracené ovci. Na těchto předpokladech bude pak možné správně vidět konkrétní poselství jednotlivých verzí textu, které máme k dispozici.

1. TEXT A KONTEXT

V synoptických evangeliích Nového zákona se nachází podobenství o ztracené ovci na dvou místech: Mt 18,12–14 (k bezprostřednímu kontextu je třeba počítat také verš 10⁴) a Lk 15,4–7 (15,3 představuje bezprostřední uvození). Samotný text perikop obsahuje některé nemalé rozdíly. Ale ještě větší rozdíl je v tom, že každý text je zasazen do dosti rozdílného kontextu. V Matoušově evangeliu se podobenství o ztracené ovci nachází v rámci Ježíšova poučení o správném chování ve společenství věřících, které zabírá celou 18. kapitolu prvního novozákonního evangelia, kdežto v Lukášově evangeliu má svoje místo v rámci Ježíšovy odpovědi na kritiku jeho chování vůči hříšníkům ze strany farizejů a učitelů zákona (srov. Lk 15,2). V 18. kapitole Matoušova evangelia nejprve Ježíš odpovídá na otázku učedníků, kdo je v nebeském království největší (18,1–5). Jako příklad velikosti, ke které je třeba směřovat, dává Ježíš dítě. V následující perikopě (18,6–9) varuje Ježíš před pohoršením. Důraz je hned na začátku (18,6) kladen na varování před pohoršením maličkých (μικροί). Příslušný bezprostřední kontext je určující pro výklad vlastního textu, k němuž patří také chápání příslušného textu každým z evangelistů a na jeho základě rovněž určení teologického poselství jednotlivých verzí textu. Podívejme se nejprve na texty samotné. Perikopa o ztracené ovci ve velkých synoptických evangeliích má v překladu toto znění:

Mt 18,10.12–14

¹⁰ Hledte, abyste nepohrdali jediným z těchto maličkých. Říkám vám totiž: Jejich andělé v nebi stále hledí na tvář mého nebeského Otce.

¹² Co myslíte?

Když má někdo sto ovcí a jedna z nich se zatoulá, nenechá těch devadesát devět na horách a nejde a nehledá tu zatoulanou?

Lk 15,3–7

³ Pověděl jim pak toto podobenství:

⁴ Kdo z vás, když má sto ovcí a jednu z nich ztratí, nenechá těch devadesát devět na poušti a nejde za tou ztracenou, dokud ji nenajde?

⁴ Verš 11 nepatří k původnímu textu.

¹³ A když se mu ji podaří nalézt, amen, říkám vám, že se z ní raduje víc než z těch devadesáti devíti, které se nezatoulaly.

¹⁴ Tak není vůle vašeho Otce v nebesích, aby zahynul jeden z těchto maličkých.

⁵ A když (ji) najde, vloží si (ji) na ramena a raduje se. ⁶ A když přijde domů, svolá přátele a sousedy a řekne jim: Radujte se spolu se mnou, protože jsem našel svou ztracenou ovci.

⁷ Říkám vám, že tak bude (větší) radost v nebi nad jedním hříšníkem, který činí pokání, než nad devadesáti devíti spravedlivými, kteří obrácení nepotřebují.

Pro synoptické srovnání je nezbytné připojit ještě text logia 107 z apokryfního koptského evangelia podle Tomáše,⁵ protože se můžeme setkat také s názorem, že toto apokryfní evangelium obsahuje originálnější znění textů, než jsou odpovídající pasáže v novozákonních evangeliích. V překladu tento text zní:

¹ Ježíš řekl: Království je podobné člověku pastýři, který má sto ovcí. ² Jedna z nich, ta největší, se zatoulala. Opustil těch devadesát devět, hledal tu jednu, až ji našel.

³ Když se namohl, řekl té ovci: Mám tě rád víc než těch devadesát devět.⁶

⁵ Např. HULTGREN, *The Parables of Jesus*, s. 48, nebo SNODGRASS, *Stories with Intent*, s. 97, uvádějí jako paralelu také text apokryfního *Evangelia Pravdy* 31–32: „On je pastýř, který opustil devadesát devět ovcí, které se nezatoulaly. Hledal tu jednu, která se zatoulala. Zaradoval se, když ji našel, neboť těch devadesát devět znamená počet, který je v levé ruce, která jej drží. Ale když je nalezena ta jedna, přechází celý počet do pravé. Jako to, čemu schází ta jedna, tj. celá pravice, přitahuje to, co jí schází, a bere to z levé ruky a dává do pravé, tak také počet dosáhne stovky. To je znamením toho, který je v jejích hlase; to je Otec.“ Náš překlad se orientuje podle: *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J. M. Robinson, 3. vyd., Leiden: Brill, 1988, s. 46; srov. také něm. překlad: *Nag Hammadi Deutsch: Studienausgabe*, ed. H.-M. Schenke aj., Berlin: De Gruyter, 2007, s. 25. Tento apokryf, který pochází z 2. století a má charakter meditace nebo spíše kázání a zřejmě zná novozákonní tradici, nelze využít pro rekonstrukci Ježíšova kázání (k charakteru a době napsání *Evangelia Pravdy* srov. *Nag Hammadi Deutsch*, s. 19, a H.-J. KLAUCK, *Apokryphe Evangelien: Eine Einführung*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2002, s. 178n).

⁶ Koptský text (dostupný např.: *Synopsis Quattuor Evangeliorum*, ed. K. Aland, 15. vyd., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1996, s. 544) nemá před číslovkou 99 (ⲛⲉⲧⲉⲛⲉⲓⲧ) žádný determinující výraz. Nelze ovšem překládat pouze „devadesát devět“, protože kontext vyžaduje identifikaci této číslovky s 99 ovcemi, o nichž už byla řeč. Koptský překlad novozákonních evangelií zde má ukazovací zájmeno ⲛⲉⲓ (Mt 18,13), resp. ⲛⲓ (Lk 15,7) – viz *Sahidic Coptic New Testament*, ed. J. Warren Wells, London: Bibles.org.uk, 2006, s. 24 a 95. Nepřítomnost determinujícího výrazu (určitého členu nebo jeho zástupce) před touto číslovkou 99 v TmEv 107 lze snad vysvětlit fonetickým splynutím určitého členu mužského rodu (ⲛ) s počáteční souhláskou číslovky (také ⲛ).

Text logia 107 z apokryfního evangelia podle Tomáše nelze pokládat za původnější,⁷ než je text u synoptiků, a to především z těchto důvodů: Podobenství se vztahuje k pojmu „království“. Třebaže velká část Ježíšových podobenství v synoptických evangeliích obsahuje výpovědi o Božím (resp. nebeském) království, není tomu tak u všech a v případě ztracené ovce vyznívá tato spojitost násilně a nepřesvědčivě.⁸ Nápadným a specifickým prvkem v TmEv 107 je charakteristika zatoulané ovce jako „největší“. Tento prvek je třeba označit jako evidentně druhotný.⁹ I když teoreticky není vyloučeno, že nějaký detail v TmEv 107 může představovat starou tradici, celkově rozhodně nemůžeme pokládat text TmEv 107 za starší a původnější, než jsou texty u velkých synoptiků.¹⁰ Pro rekon-

⁷ Minimálně autentičnost log. 107 se snaží hájit R. NORDSIECK, *Das Thomas-Evangelium: Einleitung – Zur Frage des historischen Jesus – Kommentierung aller 114 Logien*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2004, s. 369, či dokonce je hodnotí víc než předpokládaný text v prameni Q: „Die aus Log 107 zu gewinnende Version muss jedoch als ebenso ursprünglich wie die aus Q angesehen werden, insgesamt ist sie sogar in ihrer Diktion ihr vorzuziehen“ (tamtéž, s. 368). To je velmi nepřesvědčivé.

⁸ Jako „typické podobenství o Božím království“ se snaží obhajovat TmEv 107 U.-K. PLISCH, *Das Thomasevangelium: Originaltext mit Kommentar*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007, s. 249. To však těžko koresponduje s jeho těsně předtím uvedeným vysvětlením, že pastýřova „větší láska“ ke ztracené ovci znamená, že „ostatní ovce samozřejmě také miluje“ (*Das Thomasevangelium*, s. 248n). Boží či nebeské království však představovalo v Ježíšově kázání hodnotu, před níž ostatní věci musely ustoupit (srov. Mt 13,44–46).

⁹ Dokonce i NORDSIECK, *Das Thomas-Evangelium*, s. 368, připouští, že „největší“ může být „snad sekundárním“ přídavkem.

¹⁰ Že nelze z hlediska tradice klást TmEv na stejnou rovinu jako synoptická evangelia, je podstatně dáno dobou jeho vzniku. Ta je však mezi badateli sporná. NORDSIECK, *Das Thomas-Evangelium*, s. 19, klade sbírky výroků, které jsou základem TmEv, do let 40–70 po Kr. Spojení sbírek v dochované evangelium podle něho proběhlo „nejpozději asi 100–110“ (tamtéž, s. 20). PLISCH, *Das Thomasevangelium*, s. 16–18, neuvádí v kapitole zabývající se dobou vzniku TmEv žádný konkrétní časový údaj. Odůvodňuje to vysokou disparátností „materiálu, který je v Tomášově evangeliu shromážděn“ (*Das Thomas-Evangelium*, s. 17). To vyznívá poněkud alibisticky. KLAUCK, *Apokryphe Evangelien*, s. 144, počítá i při opatrném odhadu s léty „asi 120–140 jako s dobou ukončení rané verze“ tohoto evangelia. Proti ranému datování TmEv hovoří podle mého soudu dvě skutečnosti. Je to jednak způsob, jak tento apokryf chápe sám sebe. Hned v úvodní větě (tzv. incipitu) jsou představeny Ježíšovy výroky jako „skryté“ či „tajné“ (ⲙⲏⲧⲏ), zatímco Nový zákon prezentuje Ježíšovu nauku jako to, co se má dostat ke všem lidem (viz např. Řím 10,18; Mk 4,22; Mt 10,27 a 28,19; Mk 16,15, tj. máme zde vyjádřen v podstatě stejný postoj od nejstarších textů až po ty nejmladší; v log. 33 TmEv je sice výrok blízký Mt 10,27, ale jedná se spíše o mechanické převzetí tradice, bez vlivu na celkový charakter TmEv). Druhou skutečností je nepřítomnost výslovných odkazů na Starý zákon v TmEv. Naproti tomu téměř všechny spisy Nového zákona ukazují a potvrzují,

strukci nejstarší podoby textu o ztracené či zatoulané ovci je tedy třeba vycházet z textů, které jsou v Matoušově a Lukášově evangeliu.

Protože se jedná o text, který je obsažen v obou velkých synoptických evangeliích, ale nenachází se v Markově evangeliu, nabízí se vycházet z předpokladu, že perikopa o ztracené či zatoulané ovci byla součástí tzv. pramene Q. To je také názor patrně většiny současných biblistů.¹¹ Ale situace u tohoto textu je poněkud komplikovaná. Příbuznost Matoušova a Lukášova textu je dána prakticky jen hlavní linií příběhu. Stěží hledáme nějaké formulační shody, které by jednoznačně ukazovaly na společný výchozí text. Věcně stejné výpovědi jsou spíše formulovány alternativními prostředky. Proto jsou pochopitelné pochybnosti některých badatelů o příslušnosti perikopy o ztracené/zatoulané ovci k prameni Q. Ale na druhé straně není dostatek důvodů k jednoznačnému závě-

že bez odkazů na Starý zákon (citací nebo evidentních narážek) a dějiny vyvoleného národa bylo hlásání evangelia nepředstavitelné, protože by bylo nesrozumitelné. Každý z obou uvedených rysů TmEv si lze těžko představit v 1. století. V TmEv jsou obě charakteristiky (tajnost i myšlenková samostatnost bez vztahu k dějinám Izraele) zkombinovány. Tak i ta nejprimitivnější forma TmEv je myslitelná až někdy v 2. století (kdy se křesťanství začalo jevit jako zcela samostatná veličina, jasně odlišená od židovství), a to pravděpodobněji v dalších desetiletích než na jeho počátku. Ohledně log. 107 lze plně souhlasit s tím, co vyjádřil J. GNILKA, *Das Matthäusevangelium*, sv. 2, *Kommentar zu Kap. 14,1 – 28,20 und Einleitungsfragen*, Freiburg: Herder, 1988, s. 131, pozn. 10: „Die Version des Gleichnisses in Tho 107 ist ganz sekundär.“ Nebo LAMBRECHT, *Out of the Treasure*, s. 45: „a rather late recasting of the story.“ Také I. H. JONES, *The Matthean Parables: A Literary and Historical Commentary*, Leiden: Brill, 1995, s. 275, třebaže hodnotí TmEv poměrně shovívavě, nakonec konstatuje: „Attempts to give Logion 107 a central position in the early tradition history of the parable have failed.“

- ¹¹ Pro řešitele „Mezinárodního projektu Q“ byla sporná pouze pozice perikopy o ztracené/zatoulané ovci v prameni Q. Viz P. HOFFMANN – Ch. HEIL, *Die Spruchquelle Q: Studienausgabe Griechisch und Deutsch*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, s. 141n: Členové týmu se rozcházeli v tom, zda podobenství o ztracené/zatoulané ovci bylo po Q 14,35 a před Q 16,13 (jak by to odpovídalo pozici v Lukášově evangeliu), nebo mezi Q 17,1n a 17,3 (což by odpovídalo postavení perikopy v Matoušově evangeliu). Ale srov. také J. M. ROBINSON – P. HOFFMANN – J. S. KLOPPENBORG, *Critical Edition of Q*, Minneapolis: Fortress Press, 2000, s. 478, pozn. 0: „Is Luke 15:4–7 par. Matt 18:12–14 in Q?“ (0 / ve 3. až 5. sloupci textu [Critical Edition of Q, s. 478n.] znamená „significant dissimilarity between Matthew and Luke“ [Critical Edition of Q, s. lxxx]). Řada autorů, kteří vycházejí z předpokladu, že ztracená/zatoulaná ovce byla v prameni Q, by byla dlouhá. Viz např. starší speciální studii S. SCHULZ, *Q: Die Spruchquelle der Evangelisten*, Zürich: Theologischer Verlag, 1972, s. 389: „auch dieser Text in die hellenistische Traditionsschicht von Q gehört.“

ru o nepřítomnosti tohoto textu v hypotetickém prameni Q,¹² protože si lze představit jak vliv ústní tradice, tak přítomnost tohoto podobenství v prameni Q. Tím však není usnadněna odpověď na otázku po nejstarší podobě tohoto textu. Tato otázka je každopádně velmi obtížná a je asi možné ji vyřešit jen hypoteticky.

Určitou pomůckou mohou být pro nás právě rekonstrukce textu těch autorů, kteří se pokoušejí dopátrat k podobě znění podobenství v prameni Q. Účastníci mezinárodního projektu o prameni Q se dohodli na textu, který v překladu zní:

⁴ Který člověk z vás, «jenž» má sto ovcí a jednu z nich [[ztratí]], nenechá těch devadesát devět [[na horách]] a nejde [[hledat]] tu [[ztracenou]]? ^{5a} A když se stane, že ji najde, ⁷ říkám vám: Raduje se z ní víc než z těch devadesáti devíti, které se nezatoulaly.¹³

Ke srovnání přímo vybízí předpokládané znění v prameni Q, jak je předložil J. Lambrecht ve své monografii o podobenstvích Matoušova evangelia:

Který člověk z vás, když má sto ovcí a jednu z nich ztratí, nenechá těch devadesát devět na horách a nejde za tou ztracenou, dokud ji nenajde?

A když ji najde, položí si ji na ramena, jde domů a svolá své přátele a sousedy a řekne jim: Radujte se se mnou, neboť jsem našel svou ztracenou ovci!

¹² U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*, sv. 1/3, Neukirchen: Neukirchener, 1997, s. 26: „Offen ist, ob das Gleichnis in Q stand.“ Ale na téže straně dospívá tento autor potom k názoru: „Ich rechne eher damit, daß Mt und Lk diesen Gleichnisstoff unabhängig voneinander der mündlichen Überlieferung verdanken.“ Jednoznačný postoj zaujímá J. NOLLAND, *The Gospel of Matthew: A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids: Eerdmans, 2005, s. 740: „It is unlikely that Matthew and Luke have a common source for this parable.“

¹³ Viz *Critical Edition of Q*, s. 482n. Stejný text mají také HOFFMANN – HEIL, *Die Spruchquelle Q*, s. 102n. Dvojitě závorky [] označují text kategorie [C], tj. pravděpodobný, ale nejistý (viz *Critical Edition of Q*, s. lxxxii), špičaté závorky či uvozovky « » pak text, který je pouze u jednoho z velkých synoptiků a nedá se rekonstruovat (viz *Critical Edition of Q*, s. lxxxiii). V českém překladu není zachyceno možné variantní znění mezi přezentem a futurem slovesa „nenechat“ (v rekonstruovaném řeckém textu je οὐ[χὶ ἀφήσκει]). Dokonavé sloveso v přezentních tvarech má v češtině už význam budoucího času, ale sloveso ve tvaru nedokonavého vidu by navozovalo představu více či méně pravidelně opakující se příhody, zatímco u ztráty ovce jde o jednotlivé případy, i když i ty se mohou opakovat. To se v češtině vyjádří normálně dokonavým slovesem („kdykoli ztratí... nenechá,“ ne „nenechává“).

Říkám vám, právě tak bude větší radost v nebi nad jedním... než nad devadesáti devíti...¹⁴

Je vidět, že v první části textu se Lambrechtova rekonstrukce mnoho neliší od znění, které připravil tým pracující na „projektu Q“. Ale Lambrecht počítá zřejmě s tím, že evangelista Lukáš převzal z pramene Q i informaci o tom, že onen pastýř si vloží nalezenou ovci na ramena a že po příchodu domů se o svou radost podělí s přáteli a sousedy. V závěrečné části ovšem nechává otevřené, jak byl přesně označen ten, který je důvodem radosti v nebi. Tak jen potvrzuje hypotetičnost této rekonstrukce. Každopádně bychom těžko našli autora, který by popíral, že toto podobenství v nějaké podobě sahá k Ježíši z Nazareta.¹⁵ Nelze dokonce vyloučit, že Ježíš vyprávěl toto podobenství vícekrát než jednou.¹⁶ To by mohlo např. vysvětlit rozdíly „na horách“ a „na poušti“ mezi Matoušem a Lukášem a možná také různou situaci, ve které je podobenství proneseno u Matouše a Lukáše. Ale s jistotou se toto opakování v Ježíšově kázání tvrdit nedá.¹⁷ Je však alespoň možné uvažovat o tom, jak asi vypadal tento text v Ježíšově kázání. Jeden z návrhů zní: „Který člověk z vás, jenž má sto ovcí a jednu z nich ztratí, nenechá těch 99 na horách/na poušti a nejde hledat tu ztracenou? A když ji najde, vloží si ji na ramena. Říkám vám: raduje se z ní víc než z těch 99, které se neztratily.“¹⁸ S takovou rekonstrukcí prvotního znění podobenství nesouhlasí J. Lambrecht, podle něhož by nepřítomnost aplikace znamenala, že se nejedná o podobenství, nýbrž o parabolu ve striktním smyslu.¹⁹ Zdá se, že tady přikládá J. Lambrecht tradičnímu rozlišení mezi podobenstvím v užším smyslu a parabolou příliš velký význam. I když toto rozlišení úplně nezavrhneme, jeho význam pro určení poselství textu není tak

¹⁴ Anglický text viz LAMBRECHT, *Out of the Treasure*, s. 44.

¹⁵ Např. americká skupina badatelů nazývající se „Jesus Seminar“ označila Mt 18,12–13 a Lk 15,4–6 růžovou barvou, což má vyjádřit: „Ježíš pravděpodobně něco takového řekl“ (srov. SNODGRASS, *Stories with Intent*, s. 616).

¹⁶ Jasným zastáncem tohoto názoru je např. SNODGRASS, *Stories with Intent*, s. 103n. Ale viz třeba také HULTGREN, *The Parables of Jesus*, s. 49.

¹⁷ Např. T. HOLTZ, „Das Gleichnis vom verlorenen Schaf (Mt 18,12–14 / Lk 15,3–7 – Die Vollmacht Jesu,“ in EIIITOAYTO: *Studies in honour of Petr Pokorný on his sixty-fifth birthday*, ed. J. Mrázek, Š. Brodský a R. Dvořáková, Praha: Mlýn, 1998, s. 163–175, zde 163, předpokládá, že „beide Formen auf eine Grundform zurückgehen.“

¹⁸ Tak GNILKA, *Das Matthäusevangelium*, sv. 2, s. 133n.

¹⁹ Viz LAMBRECHT, *Out of the Treasure*, s. 47. Lambrecht se konkrétně obrací proti rekonstrukci, kterou předložil J. Dupont (ta se však od Gnilkovy liší minimálně).

rozhodující.²⁰ Vyprávění o ztracené či zatoulané ovci vypadá jako líčení něčeho, co se občas stává. To by odpovídalo tradičnímu pojmu podobenství v užším smyslu, i když existují autoři, kteří tento text označili jako parabolou v užším smyslu, tj. jako text obsahující mimořádný a neobvyklý příběh.²¹ Bez ohledu na toto rozlišení se však zdá, že aplikace tohoto textu musela v Ježíšově kázání minimálně „viset ve vzduchu“, tzn. zapadat do tematiky a zaměření jeho řeči. Ale to, myslím, přece jen ukazuje, že je aspoň pravděpodobné, že také sám Ježíš explicitně vyjádřil, čeho se příklad o ztracené ovci a jejím hledání týká, tj. jak je mu třeba rozumět. V tomto smyslu je možné přitakat J. Lambrechtovi v jeho hodnocení podoby prvotního textu v Ježíšově kázání.

Logicky je možné také si klást otázku, v jaké souvislosti nebo při jaké příležitosti Ježíš tento krátký příběh vyprávěl. Zde rovněž nemůžeme dospět k žádné absolutní jistotě. Ale všechna logika mluví pro to, že příkladem ztracené ovce a jejího hledání chtěl Ježíš obhájit svůj způsob jednání vůči těm, kteří z pohledu jeho zbožných současníků byli daleko od Boha, kteří se vzdálili od společenství těch, kdo se snažili plnit Boží přikázání, a které bylo dokonce možné označit za „ztracené“. To evidentně odpovídá kontextu, ve kterém se nachází podobenství o ztracené ovci v Lukášově evangeliu (viz Lk 15,1–2). To platí i přesto, že je třeba počítat s tím, že na formulaci Lk 15,1n se podílel v nemalé míře sám evangelista Lukáš.²² Naproti tomu je mnohem méně pravděpodobné, že Ježíš vyprávěl

²⁰ Dnes je některými badateli oprávněnost rozlišení mezi podobenstvím a parabolou v užším smyslu (a rovněž příkladovým vyprávěním) otevřeně zpochybňována; viz např. ZIMMERMANN, *Kompendium der Gleichnisse Jesu*, s. 17–23. Jeho argumenty je třeba brát vážně, třebaže např. jeho námitka: „A který otec by se neradoval z návratu svého syna, o němž myslél, že se ztratil, a neoslavil jej? Jeden mimořádný případ?“ (*Kompendium der Gleichnisse Jesu*, s. 23) zní dost nepřesvědčivě vzhledem tomu, co konkrétně čteme v Lk 15,11–32. Z toho je vidět, že klasické rozlišení mezi podobenstvím a parabolou má určitý smysl, aspoň pokud jde o zhodnocení účinku na Ježíšovy posluchače a později i čtenáře evangelia.

²¹ Tak např. už zakladatel uvedeného rozlišení mezi podobenstvím a parabolou A. Jülicher počítal Mt 18,10–14 a Lk 15,1–10 mezi „paraboly“ (viz A. JÜLICHER, *Die Gleichnisse Jesu*, Zwei Teile in einem Band, II, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1969, s. VIII). Také GNILKA, *Das Matthäusevangelium*, sv. 2, s. 130, má za to, že je „am besten, von einer Parabel zu reden, von einer Geschichte also, die einen besonderen Fall erzählt.“

²² J. JEREMIAS, *Die Sprache des Lukasevangeliums*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1980, s. 243, označuje Lk 15,1n za „eine freie Wiederholung von 5,29f.“ Srov. také M. WOLTER, *Das Lukasevangelium*, HNT 5, Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 522: „Die wohl von Lukas selbst gestaltete narrative Einleitung“. Wolter však hovoří o celém úvodu, tj. o Lk

věl o ztracené či zatoulané ovci proto, aby poučil učedníky, jak se mají chovat vůči svěřeným duším. Toto zaměření, které odpovídá v podstatě kontextu, ve kterém se nachází podobenství o ztracené ovci v Matoušově evangeliu, se jeví spíše jako pozdější aplikace chování a jednání samotného Ježíše na život a postoje apoštolů a jejich nástupců.

Třebaže ohledně původní podoby podobenství o ztracené ovci je možné uvažovat pouze ve sféře pravděpodobnosti, není toto uvažování zbytečné, protože umožňuje vytvořit si aspoň pravděpodobný obraz o tom, jak Ježíš Kristus mluvil a kázal. To pak může být i určitým základem nebo aspoň pomůckou pro hodnocení konkrétních textů o ztracené ovci, které se nám dochovaly. Tímto směrem můžeme nyní obrátit svou pozornost. Protože podle našeho názoru nejvíce prvků z původního znění podobenství o ztracené ovci zachytil evangelista Lukáš, bude také text Lk 15,3–7 prvním, kterému se budeme věnovat.

2. ANALÝZA LK 15,3–7

Lk 15,3 představuje úvodní větu k následujícímu textu o ztracené ovci. Pozoruhodně slouží také jako uvedení následujících dvou textů, totiž o ztracené drachmě v Lk 15,8–10 a marnotratném synu (či výstižněji: o nepochopitelně milujícím otci) v Lk 15,11–32, třebaže v této úvodní větě je substantivum παραβολή v jednotném čísle. Formulování této věty můžeme také přičíst samotnému autorovi Lukášova evangelia,²³ ačkoliv i v tradici muselo mít podobenství o ztracené ovci nějaké uvození.

Vlastní příběh je uvozen otázkou začínající doslova „Který člověk z vás...“ Tím je naznačeno, že jednání, které je dále líčeno, odpovídá tomu, co by učinil kterýkoli z Ježíšových posluchačů, kdyby se nacházel ve stejné situaci. Počet sto ovcí představuje zaokrouhlené číslo. Kon-

15,1–3. Tento autor potom (tamtéž) také tvrdí: „Dass diese Kontextualisierung auch der historischen Situation entspricht, in der Jesus die Gleichnisse ursprünglich erzählt hat, ist damit nicht gesagt.“ S touto skeptickou pozicí není asi sám. Ale srov. např. GNILKA, *Das Matthäusevangelium*, sv. 2, s. 134: „Lk 15,1f hat den konkreten Anlaß für die Parabel aufbewahrt,“ nebo W. D. DAVIES – D. H. ALLISON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, sv. 2, Edinburgh: T & T Clark, 1991, s. 768n: „it seems overwhelmingly likely that Jesus composed the similitude in order to rebut criticism of his table fellowship with toll-collectors and sinners.“

²³ JEREMIAS, *Sprache*, s. 245, vypočítává u tohoto verše jednotlivé známky redakční práce evangelisty Lukáše.

krétně takový počet ovcí odpovídal středně velikému stádu.²⁴ Ztracená ovce představuje jedno procento ze stáda. Ale přesto nelze ji nejtít hledat. Údaj o zanechání 99 ovcí „na poušti“ může vyvolat otázku rozumnosti tohoto počínání. Není zde nebezpečí ztráty většího počtu ovcí? Ale zde máme příklad toho, že při interpretaci podobenství nelze věnovat kritickou pozornost každému detailu, protože líčený příběh si všímá jen podstatných věcí a otázky, které jsou spíše okrajové, neřeší. Reálně nejsou vyloučeny možnosti, o nichž se výslovně nehovoří. Zde by bylo možné si představit, že zmíněný člověk, tj. pastýř, nebyl sám, ale byl s ním další společník, který se mohl o zbylé stádo postarat. Nebo si lze představit, že onen pastýř zahnal nejprve stádo do ohrady. Žádný podstatný význam nemusíme spatřovat v údaji, že stádo 99 ovcí bylo ponecháno „na poušti“, ani v tom, že Mt 18,12 má „na horách“. Obojí může být v Palestině označením stejné krajiny.²⁵

Podstatným prvkem příběhu je usilovné hledání ztracené²⁶ ovce a její nalezení (v. 4.5a). Toto nalezení je důvodem k radosti. Evangelista Lukáš předtím zmiňuje ještě, že nalezenou ovci si onen člověk (pastýř) vloží na ramena. Tento údaj je zcela logický a odpovídá realitě, protože zatoulaná ovce vzhledem k vyčerpání by se velmi těžko nechala hnát zpět k druhým ovcím, tj. „domů“. Mnohem rychlejší a jednodušší je, když ji její pastýř nese. Podle našeho soudu má tento údaj aspoň určitou šanci na původnost a nemusí pocházet až z redakčního pera evangelisty Lukáše. Radost pastýře z nalezené ovce má své vyústění a vyvrcholení v radosti sdílené s druhými, tj. s přáteli a sousedy (v. 6). I tento prvek mohl patřit k původnímu znění podobenství.

Radost z nalezení ztracené ovce je tedy jednoznačně hlavním bodem krátkého příběhu o ztracené ovci. Jeho teologické poselství ovšem musí být vyjádřeno aplikací. Tu nacházíme v Lk 15,7. Jde o radost, jakou má Bůh nad jedním hříšníkem, který se obrací, tj. činí pokání. Ta je „větší“ ve srovnání s „devadesáti devíti spravedlivými, kteří obrácení nepotřebují“. Na znění této části věty se pravděpodobně částečně podílel evangelista

²⁴ Srov. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, s. 132n.

²⁵ Tak správně SNODGRASS, *Stories with Intent*, s. 104.

²⁶ Označení ovce jako „ztracené“ (ἀπολωλός) zdaleka nemusí být až výsledkem Lukášovy redakce, nýbrž má nárok být původní (srov. výše uvedené rekonstrukce textu). Není nezajímavé, že v Žl 119,176 se vyskytuje sloveso „zabloudit“ ve spojení se „ztracenou ovčí“ (v LXX: ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός). Ačkoliv evangelista Lukáš se ukazuje jako velký znalec Septuaginty, nelze znalost textu žalmu upírat ani autorovi Matoušova evangelia. Tak mohlo znění Žl 119,176 podporovat různé formulace v ústní tradici.

Lukáš.²⁷ Pro evangelistu ovšem bylo zřejmě jasné, že ti „spravedliví“ nepotřebují pokání (μετάνοια), protože jsou už obrácení.²⁸ Podle J. Jeremiase není v. 7 výsledkem redakce evangelisty Lukáše, který spíš našel „podobenství už s výkladem“.²⁹ Tento postřeh se rozhodně zdá rozumný.

Jestliže tedy evangelista Lukáš zachytil podobenství o ztracené ovci v podstatě ve stejné podobě, v jaké je přejal,³⁰ přesto tento text zapadá krásným způsobem do jeho teologie. Jak vidíme z Lk 5,32 („nepřišel jsem povolát k pokání spravedlivé, ale hříšníky“), je nezbytné pokání neboli obrácení (μετάνοια). To je rozhodující krok v životě. Pro něj je třeba udělat všechno. Platí to samozřejmě v první řadě pro toho, kdo se má obrátit, třebaže tuto skutečnost podobenství o ztracené ovci vlastně explicitně nevyjadřuje, protože ovce se vzdálila a její snahu navrátit se ke stádu můžeme nanejvýš předpokládat. Ale velmi významné je to také pro toho, kdo „ztraceného“ hledá. Podobenství o ztracené ovci především ukazuje, jaký je Boží zájem o toto obrácení. A tento zájem je plně vyjádřen tím, jak jedná a působí Ježíš Kristus. Evangelista si byl vědom, že podobenství o ztracené ovci nepokrývá všechny tyto myšlenky, a proto k němu připojil ještě další dva texty, a to nejen text o ztracené drachmě ve verších 8–10, jehož stavba je souběžná a výpověď je prakticky stejná jako v textu o ztracené ovci, ale také perikopu o otci a dvou synech ve verších 11–32, který názorně vykresluje jak aktivní roli toho, kdo „je ztracen“, a jedinečnou lásku a soucit otce, který přijímá svého zbloudilého syna, tak i nesprávný postoj staršího syna, tj. toho, kdo se nezatoulal, ale který se odmítá podílet na radosti z návratu svého bratra. Zdůraznění radosti z nalezení ztracených je společným vrcholným prvkem u všech tří textů.

²⁷ JEREMIAS, *Sprache*, s. 246, připomíná, že slovíčka ze vztažné věty v 15,7 užil Lukáš už v 5,31n. Zvláště poukazuje na výraz μετάνοια, který Lukáš přidal v 5,32 k Mk 2,17.

²⁸ Velmi málo pravděpodobný je ironický smysl „spravedlivých“, tj. jako označení těch, kteří se pokládají za „spravedlivé“ a necítí potřebu obrácení (tak např. L. SABOURIN, *L'évangile de Luc: Introduction et commentaire*, Roma: Editrice Università Pontificia Gregoriana, 1992, s. 276). L. SCHOTTROFF(ová), *Die Gleichnisse Jesu*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2005, s. 198, míní: „Die 99 Gerechten, die keine Umkehr nötig haben, werden eher aus rhetorischen Gründen als aus theologischen Gründen genannt.“ To bude asi aspoň zčásti pravda.

²⁹ JEREMIAS, *Sprache*, s. 248.

³⁰ JEREMIAS, *Sprache*, s. 248, uvádí nelukášovské obraty v 15,4–7: ἐκατὸν πρόβατα (v. 4), καὶ ἀπολόσας (v. 4), ἕως (v. 4), χαρὰ ... ἔσται (v. 7).

3. ANALÝZA MT 18,10.12–14

Mt 18,10 rozhodně působí dojmem výpovědi, která odkazuje na předcházející text. Ve v. 6 byla řeč o závažnosti pohoršení „maličkých“ či „nepatrných“ (τῶν μικρῶν). A v. 10 varuje před pohrdáním „těmito maličkými“ a hovoří o jejich zvláštním postavení a zvláštní ochraně jejich andělů. Ale protože o „maličkých“ či „nepatrných“ je řeč také ve v. 14, existuje rovněž jasná spojitost s Matoušovým textem o zatoulané ovci v 18,12n. Dá se říci, že verše 10 a 14 tak v jistém smyslu představují tento text jako inkluzi. Řeč o „maličkých“ v Mt 18,10.14 je třeba ovšem pokládat za výsledek redakční práce autora Matoušova evangelia.³¹

Jakým způsobem zasáhl do vlastního textu podobenství o ztracené ovci, záleží na předpokládané prvotní podobě či znění, ve kterém se text dostal k evangelistovi Matoušovi. Tady se pohybujeme na ne zcela jisté půdě. Je zde nepochybně nejistota ohledně příslovečného určení „na horách“ v 18,12, totiž zda bylo původní nebo pochází až z Matoušovy redakce. Ale i v souladu s předcházejícím hodnocením tradice, jak je zachycena v Lukášově evangeliu, můžeme říci, že např. nepřítomnost zmínky o vložení nalezené ovce na ramena, může být výsledkem běžného postupu evangelisty Matouše, který téměř pravidelně např. text Markových perikop zkracuje tak, že ponechává ve vyprávění jen podstatné prvky a detaily, které nepokládal pro čtenáře za nezbytné, vynechává.³²

Co můžeme s praktickou jistotou říci, je skutečnost, že evangelista Matouš zařadil toto podobenství do souvislosti Ježíšova poučení o vztazích v církvi, jemuž je věnována 18. kapitola jeho evangelia. Nepřekvapuje tedy, že lze najít tematické souvislosti s texty, které následují (je to např. bratrské napomenutí v 18,15–18 a otázka ochoty odpouštět v 18,21n). Je jasné, že toto podobenství v Mt 18,12–14 má být vnímáno jako poukaz na význam, který mají v církevním společenství i ti, kteří jsou „malí“, „maličcí“ či „nepatrní“. Ti nesmějí být pohoršeni, tj. svedeni ke hříchu (v. 6), na ně se nelze dívat v žádném případě spatra (v. 10), není možné

³¹ Srov. GNILKA, *Das Matthäusevangelium*, sv. 2, s. 130: „Von daher gesehen ist seine Ausrichtung auf die Kleinen (10 und 14) sicher MtR zuzuschreiben.“

³² Např. R. T. FRANCE, *The Gospel of Matthew*, Grand Rapids: Eerdmans, 2007, s. 685, charakterizuje Matoušovo podobenství jako „a reduced version of that in Luke 15:4–7“. Podle T. Holtze je „Mt-Text der originale Gleichnis-Text“ (HOLTZ, „Das Gleichnis vom verlorenen Schaf,“ s. 165). Jestliže jako jeden z důvodů uvádí „An dem Mt-Text ist nämlich nichts überflüssig,“ pak právě nebere v úvahu redakční postup evangelisty Matouše.

jimi pohrdat, ty je třeba hledat, jestliže se nějakým způsobem vzdálili (v. 12–13). Text podobenství evangelista převzal z tradice a zřejmě ho poněkud zkrátil. Zda on je původcem užití slovesa *πλανῶμαι* (ve tvarech *πλανηθῆ*, *πλανώμενον* a *επепλανημένοις*) ve v. 12 a 13, nemůžeme s jistotou říci.³³ Ale to není rozhodující. Hlavní je to, že evangelista Matouš užil podobenství o ztracené ovci k poučení o tom, jak mají vypadat a kterými zásadami se mají řídit vztahy v církevním společenství.³⁴ Že se přitom legitimně odvolává na Krista, je názorně poznat v neposlední řadě na textu o ztracené ovci.³⁵

4. TmEv 107

Už shora bylo vysloveno stanovisko, že verze podobenství o ztracené/zatoulané ovci, jak je zachycena v koptském Tomášově evangeliu v logiu 107, nemůže být vodítkem pro rekonstrukci nejstarší podoby textu tohoto podobenství a že TmEv 107 představuje jednoznačně druhotný text. Zde se omezíme pouze na některé poznámky k této verzi, které ještě potvrzují její druhotnost a vzdálenost jak od Ježíšova kázání, tak od evangelizace prvotní církve. Do rámce Ježíšova kázání i hlásání evangelia v prvotní církvi logicky nezapadá chápání textu o ztracené či zatoulané ovci jako podobenství o Božím či nebeském království. Zatoulaná

³³ Např. FRANCE, *The Gospel of Matthew*, s. 685, až příliš zdůrazňuje rozdíl mezi ovci u Lukáše, která je už „lost“, a ovci u Matouše, která je pouze „wandering away“. V realitě se jedná o zcela stejný případ, jestliže řekneme o ovci, která není přítomná ve stádu, že se ztratila nebo že se zatoulala. Ale jak je vidět ze Žl 119,176, i v přeneseném významu je možné obě slovesa chápat na stejné úrovni (v uvedeném žalmu se dokonce nejedná o obraz vzdálení se od Boha). FRANCE, *The Gospel of Matthew*, tamtéž, má jistě pravdu v tom, že u Matouše se jedná o někoho, kdo je už „inside“. Ale ani Lukášův pohled nemusí znamenat úplný protiklad, protože Ježíš mohl chápat postavení „celníků a hříšníků“ jako těch, kdo se vzdálili od živého společenství Izraele.

³⁴ K některým detailním otázkám textu srov. také P. MAREČEK, *Křesťanské společenství v Matoušově evangeliu: Jeho hlavní charakteristiky podle Mt 18,1–35*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 117–130.

³⁵ FRANCE, *The Gospel of Matthew*, s. 685, charakterizuje – s přiznáním, že se jedná o zjednodušení – Matoušovo podobenství jako „pastoral“. S tím lze souhlasit. Jestliže France označuje (tamtéž) Lukášovu verzi podobenství jako „evangelical“, pak je tomu jistě třeba rozumět ve smyslu zaměření na přijetí víry v Krista, což v Lukášově teologickém jazyce je nezřídka vyjádřeno výrazem „obrácení“ (*μετανοια*) – srov. kromě Lk 5,32 a 15,7 ještě Lk 24,47; Sk 11,18; 20,21; 26,20.

ovce, která byla součástí stáda, je naprosto něco jiného než např. skrytý poklad, který někdo objeví (srov. Mt 13,44). Jedná se zcela jednoznačně o druhotnou interpretaci textu, která nezapadá do logiky obrazu Božího království, jak jej známe z kanonických evangelií. Tam rozhodně není Boží království představeno jako něco, co se zatoulá, nýbrž naopak jako to, co se přiblížilo (srov. Mk 1,15), či dokonce jako to, co je už (aspoň v určitém smyslu) přítomné: „Boží království je mezi vámi (ἐν τῷ ὑμῶν)“ (Lk 17,21).³⁶ Zatoulaná ovce, která je „největší“ (πῑνoς), nemůže také představovat Izrael.³⁷ Nelze si to dobře představit v kázání Ježíše Krista, protože ve starozákonní tradici sám Izrael chápal své vyvolení od Hospodina ne na základě toho, že by ve srovnání s jinými národy byl velký, protože je ve skutečnosti nejmenší (viz Dt 7,7; 9,1). To může být také stěží smysl i v samotné verzi Tomášova evangelia, protože tento apokryf rozhodně nedůrazňuje význam Izraele.

Také „mám tě rád“ bude stěží variantním překladem semitského originálu ve smyslu „raduji se“,³⁸ protože např. nejstarší koptský překlad evangelií užívá v Mt 18,13 i v Lk 15,5.6 sloveso ϣαϣε,³⁹ jehož význam „radovat se“ je zcela jasný. Zřejmě druhotná je v logiu 107 také zmínka o tom, že pastýř při hledání ovce „se namohl“.⁴⁰

³⁶ Naprosto nepřesvědčivé je, co tvrdí PLISCH, *Das Thomasevangelium*, s. 249: „In dieser Perspektive erweist sich das Gleichnis vom verlorenen Schaf als ein ziemlich typisches Gottesreichgleichnis, das die Notwendigkeit der unbedingten Hingabe an die eine Sache (das Gottesreich) zu dem einen, rechten Zeitpunkt illustriert.“ K takovému závěru je zapotřebí dost velké fantazie. Na rozpor interpretace o Božím království s předcházejícím Plischovým tvrzením, že větší láska k nalezené ovci nevylučuje lásku ke zbývajícím ovčím, už bylo poukázáno shora v pozn. 7.

³⁷ Tento výklad předložil např. W. L. PETERSEN, „The Parable of the Lost Sheep in the Gospel of Thomas and the Synoptics“, *Novum Testamentum* 23 (1981): 128–147, zvl. 132–138. Jeho předpoklad je naprosto nepřesvědčivý. Vůbec nezmiňuje Dt 7,7 a 9,1, zato se však odvolává na Gn 12,2 (tamtéž, s. 133). Tam ovšem נָדָר (velký) neznámá „největší“, nýbrž „velmi početný“. Z citátů z rabínské literatury, které obsahují i superlativy (tamtéž, s. 133–135), je každopádně poznat zdůrazňování výjimečnosti Izraele. Ale to nemůže být rozhodující pro interpretaci textu o ztracené ovci.

³⁸ Tak např. NORDSIECK, *Das Thomas-Evangelium*, s. 368, s odvoláním na A. Guillemona.

³⁹ Viz *Sahidic Coptic New Testament*, s. 24 a 95.

⁴⁰ To bez váhání konstatuje také PLISCH, *Das Thomasevangelium*, s. 248, a k tomu ještě připomíná, že v TmEv existuje určitá záliba pro namáhání se (viz např. také log. 58). Mýlně ovšem tvrdí J. PAVELČÍK, „Podobenstvo o pastierovi a stratenej najväčšej ovci,“ in *Mlékem a medem oplývající: Sborník českých katolických biblistů K. Skalickému k sedmdesátinám*, ed. J. E. Sýkora a kol., Praha: SGS, 2004, s. 83 (pozn. 74), že tzv. temporalis (ἡνταρϣε) s významem vedlejší věty („když se namohl“) už sám „vylučuje kauzálné chápání“. Koptský temporalis není v žádném případě něco jako latinské „cum tem-

Jaká je výpověď tohoto textu o hledání a nalezení ovce, která je „největší“? Odpověď na tuto otázku zřejmě nemůže být jednoznačná a definitivní. Nabízejí se pouze určité možnosti. Např. W. Eckey vidí dvě možnosti výkladu: a) Pastýř symbolizuje Vykupitele, který ve velké ovci miluje gnostikovo božské já; b) Pastýř symbolizuje gnostika, který hledá a nachází ve velké ovci „království“, takže je miluje víc než všechno ostatní.⁴¹ Podle P. Pokorného znamená „velká ovce zasvěceného Ježíšova žáka, který se odlišuje od ostatních křesťanů z obecné církve a duchovně je jim nadřazen“.⁴² K tomu pak také uvádí jednu historickou informaci: „Šimonovci pokládali za ztracenou ovci Helenu, družku Šimona z Gitty, známého ze Sk 8“.⁴³ J. Pavelčík se domnívá, že „nejvhodnější interpretací pro podobenstvo o stratenej největší ovci v TE zůstává tá, která považuje největší ovci za oné božské Já, světlo v člověku, *královstvo v něm*“.⁴⁴ I z těchto několika málo příkladů je poznat, že názory na konkrétní smysl a význam podobenství o ztracené ovci v TmEv se mohou a jistě budou lišit. Zůstávají ovšem určité pravděpodobné a logické možnosti, které dostatečně potvrzují druhotnost tohoto apokryfu a jeho

porale“, jež vyjadřuje (s indikativem) pouze časový vztah mezi větou hlavní a vedlejší, nýbrž plní obecně úlohu vedlejších vět časových (nejčastěji s předčasným dějem), které mají nezřídka i další, velmi často kauzální vztah k větě hlavní. To platí samozřejmě i tehdy, když – jak je tomu většinou – v překladu má vedlejší věta podobu věty časové, tj. je uvozena časovou spojkou. Názorný příklad má W. C. TILL, *Koptische Grammatik (saïdischer Dialekt)*, 5. vyd., Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1978, s. 161 (§ 319), který uvádí jako příklad užití temporalisu koptský překlad Lk 23,8 *ⲛⲧⲉⲣⲉⲛⲣⲱⲛⲁⲛⲥ ⲛⲁⲩ ⲉⲓⲥ* („Když Herodes uviděl Ježíše...“). Z pokračování textu („velmi se zaradoval“) je poznat nesporný kauzální vztah mezi větou hlavní a vedlejší, a to i při překladu pomocí spojky časové. Dále např. *ⲛⲧⲉⲣⲓⲥⲱⲛⲁ* je koptským překladem participia *ἀκούσαντες* v Kol 1,4 (viz *Sahidic Coptic New Testament*, s. 248). Velká část překladů i komentářů nejen chápe, ale i překládá toto participium kauzálním způsobem (např. ČEP: „neboť jsme slyšeli“). Je ovšem třeba přiznat, že v TmEv 107 není kauzální vztah mezi námahou pastýře a jeho slovy k nalezení ovci nijak zvlášť patrný.

⁴¹ W. ECKEY, *Das Lukasevangelium: Unter Berücksichtigung seiner Parallelen*, sv. 2, 11,1–24,53, Neukirchen: Neukirchener, 2004, s. 681.

⁴² P. POKORNÝ, „Tomášovo evangelium (NHC II/2, 32,10–51,28): Úvod, překlad a komentář,“ in *Rukopisy z Nag Hammádí 1*, ed. W. B. Oerter a P. Pokorný, Praha: Vyšehrad, 2008, s. 63–205, zde 178.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ PAVELČÍK, „Podobenstvo o pastierovi a stratenej největší ovci,“ s. 73. Také PLISCH, *Das Thomasevangelium*, s. 248, vidí v „největší“ ovci druhotný prvek a podle něho je to snad rovněž „dodatečná ironická rána do boku (Seitenhieb)“ oněm „malým“ z Matoušova evangelia.“

zaměření, které jde mimo poselství novozákonních evangelií. Není pak rozhodující, zda budeme hovořit o gnostickém charakteru tohoto textu.

5. ZÁVĚREČNÝ SOUHRN

O podobenství o ztracené ovci se dá bez nějakého delšího váhání říci, že má svůj původ v kázání pozemského Ježíše Krista. V jaké konkrétní podobě Ježíš tento text vyprávěl, nemůžeme s jistotou říci. Ale je možné vycházet aspoň z pravděpodobného znění základního textu. Zdá se, že evangelista Lukáš je blíže nejstarší verzi, protože u evangelisty Matouše lze předpokládat, že se nejen přizpůsobil svému kontextu, ale že i zde postupoval pro něj obvyklým způsobem a v textu ponechal podle svého soudu jen podstatné prvky. Důležitá je jistě také otázka původního kontextu v Ježíšově působení a kázání. Ani zde nemáme zcela pevnou půdu pod nohama. Ale lze si těžko představit, že by Ježíš nevztáhl text podobenství o ztracené ovci na své působení. Proto lze předpokládat, že právě Lukášův kontext vystihuje také původní souvislost podobenství v Ježíšových ústech, třebaže se na umístění textu v kontextu evangelia autor třetího evangelia nemalým způsobem literárně podílel. Podobenství o ztracené ovci mělo tedy od počátku výrazný christologický význam. Ježíš jedná stejným způsobem jako Bůh. Z logiky věci pak vyplývá, že obdobně mají jednat i ti, kdo chtějí Ježíše následovat.⁴⁵

Evangelista Matouš zpracovoval podobenství o ztracené ovci do části svého evangelia (Mt 18), ve které shromáždil texty, které se dotýkají způsobu chování ve společenství církve. Správný vztah k malým, mezi něž patří nejen děti, ale i ti, kteří ve společenství věřících málo znamenají a sami jsou slabí, potřebují pozornost, ochranu a podporu, nesmí být

⁴⁵ Když Ježíšovi posluchači slyšeli o člověku, který má na starosti stádo ovcí, a o jeho úsilí nalézt jednu, která se zatoulala, mohla se jim vybavit spojitost se starozákonními texty, které hovoří o Bohu jako o pastýři, který se o svůj lid stará jako o svěřené stádo (viz např. Gn 48,15; Žl 23; Jer 23,3; Ez 34,11–16; Iz 40,11). Ale nemůžeme tvrdit, že tato spojitost byla také Ježíšovým prvotním záměrem. Tento závěr by byl ještě posílen, kdyby s podobenstvím o ztracené ovci bylo hned od začátku spojeno také podobenství o ztracené drachmě (srov. Lk 15,8–10), které na vyjádření stejné myšlenky užívá jiného obrazového materiálu. Každopádně v textu o ztracené ovci musíme vidět v prvé řadě christologické poselství. Ekleziologická aplikace je až odvozená, i když lze k ní dospět legitimním myšlenkovým postupem.

v žádném případě zanedbáván. Významový posun od původního smyslu podobenství o ztracené ovci však není veliký.⁴⁶

Pro čtenáře novozákonních evangelií obsahuje text o ztracené či zatoulané ovci výzvu, aby si sami uvědomili svůj postoj a svůj vztah k Ježíši Kristu a zjistili, zda či jak jsou od něho daleko. Přitom ovšem se musí snažit sdílet s Ježíšem jeho pohled na ty, kteří jsou skutečně od něho daleko ať už proto, že radostná zvěst evangelia je ještě nezasáhla, nebo proto, že se sami od Krista vzdálili. A musí sdílet radost z každého setkání s Kristem, ať se týká jejich osoby nebo kohokoliv jiného. Přitom samozřejmě nesmějí zapomínat na to, aby jim přitom nechybělo to naprosto nezbytné a rozhodující, jak to výstižně vyjádřil J. Mánek: „Slovo láska se v celém podobenství nevyskytne, ale vše je jí raženo.“⁴⁷

The Lost Sheep (Mt 18:12–14; Lk 15:4–7)

Key words: Parable; Lost Sheep; Jesus Christ

Abstract: The relatively short parable of “The Lost Sheep”, whose versions are not only in the New Testament in the Gospels of Matthew (18:12–14) and Luke (15:4–7), but also in the apocryphal Gospel of Thomas (log. 107), poses several questions for its interpreters. For the author of the article, the origin of the parable in the preaching of Jesus and the secondary character of the version in the Gospel of Thomas are sufficiently clear. The oldest form of the text cannot be determined, however, with certainty. Notwithstanding the editorial work of the third evangelist, the context of the parable in Lk 15:4–7 seems to correspond in all probability to the situation in the life of Jesus. He was interested in defending his contacts with those who were considered sinful people because of their life and/or profession. The behaviour of Jesus reveals God’s desire to save these people and his joy over those who are “found”. Thus the message of the parable is primarily Christological, the ecclesiological aspect of the story, which is prominent in the text and context of Mt 18:12–14, can be seen as the logical development of the story told by Jesus.

prof. Ladislav Tichý, Th.D.
Katedra biblických věd
CMTF UP
Univerzitní 22
779 00 Olomouc

⁴⁶ LAMBRECHT, *Out of the Treasure*, s. 52, však tvrdí: „We may be surprised at the distance between Jesus and Matthew.“ To je ovšem spíše otázka úhlu pohledu.

⁴⁷ J. MÁNEK, *Ježíšova podobenství*, Praha: Blahoslav, 1972, s. 87.